

УДК 331.54

ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ АДАПТАЦІЇ МОЛОДИХ ФАХІВЦІВ НА РИНКУ ПРАЦІ РЕГІОНУ

**ЛЮДМИЛА ДРОБИШ,
канд. екон. наук, доц.,**

вищий навчальний заклад Укоопспілки "Полтавський університет економіки і торгівлі"

Анотація. Загалом по Україні у 2009 р. пропозиція висококваліфікованої праці значно перевищувала попит на неї, що відобразилося на показнику навантаження на одне вільне робоче місце у розрізі окремих професійних груп і спеціальностей. За професійними групами цей показник становив: законодавці, вищі державні службовці, керівники, менеджери (керівники) – 8 осіб, і технічні службовці – 123 особи. За умов загального зменшення потреби у працівниках порівняно з 2000 р. (на 2,4 тис. осіб, або на 3,5%) за досліджуваний період збільшилася необхідність у працівниках на заміщення посад службовців на 70,3%, або на 11,6 тис. осіб, і становила у 2009 р. 28,1 тис. (42,7% від загального попиту на робочу силу). Така тенденція є характерною для більшості регіонів України і розцінюється нами позитивно. Однак до цього часу залишається тривожною ситуація з використання випускників з вищою економічною освітою.

Ключові слова: професійна адаптація, ринок праці фахівців, профорієнтація.

Постановка проблеми.

Як свідчить практика останніх років, на ринку праці в Україні склалася досить тривожна тенденція щодо незатребуваності молодих фахівців окремих напрямів підготовки через труднощі при входженні їх у працююче середовище, що позначилося на збільшенні кількості непрацевлаштованої молоді після закінчення навчання у вищих навчальних закладах. Вагомою причиною цього, на наш погляд, є неефективний процес професійної адаптації фахівців до нових умов господарювання підприємств. Адже у ході звикання до нового середовища молодий фахівець повинен не тільки пристосуватись до нового місця роботи і умов трудової діяльності, але й почати удосконалювати свої ділові та необхідні професійні особисті якості.

Отже, крім інших факторів вирішенню цього питання має сприяти налагодження ефективної системи професійної орієнтації молоді у кожному конкретному регіоні, зокрема, підвищення ролі професійної адаптації молодих фахівців до роботи в ринкових умовах. Актуальність означеної пробле-

ми і недостатній рівень її розробки обумовив вибір теми даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Більшість досліджень з означеної проблематики стосується професійної орієнтації населення і присвячена розгляду її загальних проблем (В. А. Савченко, К. П. Бондарчук, Т. О. Кожан та ін.), тоді як окремі її складові досліджувалися недостатньо. Тому сьогодні серед учених частіше обговорюються питання професійної адаптації молодих фахівців, її ролі в реалізації потенційних можливостей і здібностей працівників з вищою освітою. Проведений нами аналіз публікацій з даного питання свідчить, що проблеми професійної адаптації до трудової діяльності випускників вищих навчальних закладів економічного спрямування залишаються мало дослідженими.

Існування низки проблем у використанні інтелектуального потенціалу регіонів викликає зниження ефективності його застосування, сприяє розширенню ринку праці і підвищенню рівня безробіття у більшості областей України. Отже, актуальним є дослідження проблем

професійної адаптації молодих фахівців у контексті їхньої зайнятості і зниження безробіття, особливо серед фахівців з вищою економічною освітою.

Постановка цілей.

Мета дослідження – вивчення проблем професійної адаптації молодих фахівців економічного спрямування до трудової діяльності для підвищення рівня їхньої зайнятості і зниження напруженості на ринку праці регіону.

Професійна адаптація молодих вчених.

Адаптованість працівника до професійної діяльності слід розглядати як динамічну рівновагу в системі "людина – професійне середовище", що виявляється насамперед в ефективності застосування своєї праці.

Дієвою вважається діяльність працівника, що характеризується високою продуктивністю й якістю продукту, оптимальними енергетичними і нервово-психічними витратами, задоволеністю професіонала. Тому професійна адаптація покликана сприяти входженню особи в трудову діяльність, практичній пе-

ревірці правильності професійного вибору й успішному фаховому становленню працівника. У процесі професійної адаптації відбувається додаткове освоєння професійних можливостей працівника, а також формування професійно необхідних якостей особистості.

Професійно адаптований вважається працівник, який результативно тривалий час прикладає багато сил, дотримується всіх вимог, прописаних у посадовій інструкції, а також має визнання з боку інших членів колективу. З огляду на це, у політиці зайнятості важливе місце посідає професійна адаптація випускників вищих навчальних закладів як складова профорієнтаційної роботи серед молоді та як основа ефективної трудової діяльності.

Як свідчить досвід, нехтування цього суб'єктами профорієнтації та окремими керівниками підприємств і організацій призвело до зменшення зайнятості і зростання рівня безробіття серед молодих фахівців різних напрямів підготовки. Так, упродовж останніх років у більшості регіонів України зберігається тенденція перевищення пропозиції висококваліфікованої праці над попитом на неї, що зумовлює зниження рівня її використання.

Незважаючи на те, що у 2000-2009 рр. на ринку праці Полтавщини потреба у працівниках на заміщення посад службовців зросла на 16,7% і становила у 2009 р. 1,4 тис. осіб (48,3% від загального попиту на робочу силу), напруженість на даному ринку праці не знижується. За нашими розрахунками, у 2000-2009 рр. кількість непрацевлаштованих молодих фахівців галузі знань "Економіка та підприємництво" збільшилася на 3,2%, а тих, які працюють не за здобутою спеціальністю, - на 1,9%. Відповідно рівень працевлаштування випускників цього напрямку підготовки знизився порівняно з 2006 р. на 1,2% і становив у 2009 р. 25,6% [4].

Стале зростання пропозиції і непрацевлаштованість молодих фахівців економічного спрямування обумовлене, з одного боку, незба-

лансованістю обсягів підготовки з потребами ринку праці, підвищенням вимог до рівня їх професійної підготовки у вищих навчальних закладах, низькою конкурентоспроможністю порівняно з фахівцями, які мають стаж і професійний досвід роботи, а з другого - проблемами професійної адаптації молодих фахівців і неспроможністю підприємств, установ та організацій регіону поглинути у такій кількості запропоновані ними послуги на працю [1].

Усе це слугує доказом низької ефективності використання молодих фахівців, на підготовку яких були витрачені чималі державні кошти (близько 70,0% фахівців навчалися за рахунок бюджетних коштів), і недостатньо дієвої профорієнтаційної роботи. Тобто можна стверджувати, що на Полтавщині існують певні недоліки в організації профорієнтаційної роботи з молоддю, які призводять до помилкового професійного вибору, а у майбутньому стають вагомим перешкодою у працевлаштуванні молодих фахівців. Тому пріоритетними напрямками профорієнтаційної роботи у даному регіоні, крім профінформації та профконсультації, мають стати професійна діагностика молоді та професійна адаптація молодих фахівців до трудової діяльності, що, в свою чергу, сприятиме закріпленню їх на робочих місцях та ефективній роботі за здобутою спеціальністю.

З цієї метою упродовж 2005-2009 рр. нами були вивчені питання професійної адаптації молодих фахівців економічного спрямування на ринку праці Полтавської області. Способом анкетного опитування 565 випускників вищих навчальних закладів регіону. На основі аналізу результатів інтерв'ювання нами виділено кілька груп прийнятих на роботу молодих фахівців із позиції професійної адаптації, а також основні групи труднощів, з якими вони стикаються у процесі професійної адаптації до трудової діяльності.

Так, прийняті на роботу молоді фахівці з вищою економічною освітою з позиції професійної адап-

тації нами умовно були поділені на такі групи:

- ті, які легко опановують фах і швидко входять у колектив підприємства (мають певний досвід роботи); до прийняття на роботу знали основні елементи професії;

- ті, які легко опановують професію, але для яких потрібна соціальна адаптація;

- ті, які мають труднощі в опануванні професії (недостатня теоретична і практична підготовка під час навчання) і для яких необхідні всі види адаптації до професії та колективу; це найважча категорія з позиції адаптації.

У ході дослідження особлива увага нами приділена виявленню причин непрацевлаштованості молодих фахівців внаслідок неефективності процесу їх професійної адаптації до трудової діяльності. За результатами опитування випускників зі здобутою вищою економічною освітою, нами були виявлені основні труднощі, які виникли під час їх працевлаштування.

Так, найбільш типові перешкоди у професійній адаптації молодих фахівців економічного профілю на ринку праці Полтавської області і фактори, що їх визначають, представлені у табл. 1.

Як видно з даних табл. 1, найсуттєвішими виявилися перешкоди, пов'язані з професійною підготовкою, а саме, відсутність практичних навичок роботи і професійного досвіду. Цю групу виділили 80,6% респондентів. Причинами, що визначали ці труднощі, були недостатня спеціальна підготовка за фахом під час професійного навчання; відсутність необхідної допомоги з боку керівництва і досвідчених працівників у набутті спеціальних практичних знань, умінь і навичок; відсутність життєвого досвіду.

Крім того, у ході дослідження нами були з'ясовані основні умови і фактори, які забезпечували успішність професійної адаптації молодих фахівців економічного профілю на аналізованому ринку праці (табл. 2).

Як виявилось, допомога, розуміння і підтримка молодого фахівця колективом (76,8%), під-

тримка з боку керівництва і наявність практичних знань, умінь і навичок (46,3%) є основними факторами успішної професійної адаптації молодих фахівців.

Слід також зазначити, що ефективність процесу професійної адаптації багато в чому залежить від того, наскільки дієвою виявиться адаптація молодого фахівця взагалі. Молодий спеціаліст, крім професійної, має пройти також і корпоративну, соціальну, організаційну, технічну (технологічну) і психофізіологічну адаптації. Для полегшення цього процесу роботодавці мають забезпечити прийнятих на роботу молодих спеціалістів відповідним методич-

ним матеріалом, а саме, запропонувати їм програму адаптації молодого фахівця.

Надання кожному фахівцю, прийнятому на роботу, програми адаптації дало б змогу за короткий строк ознайомитись з організаційною структурою і господарською діяльністю підприємства, вивчити норми поведінки і спілкування, які існують у колективі, включитися до системи взаємин з колегами, вивчити набір техніки і програмного забезпечення, що використовується на підприємстві чи в установі. Даний підхід до проходження професійної адаптації, на наш погляд, дозволить

зорієнтувати молодих спеціалістів на робочих місцях і сприятиме підвищенню загальної ефективності роботи підприємства.

Однак проведене нами опитування молодих спеціалістів, працевлаштованих на різні посади в банківські та державні установи, підприємства різних форм власності, свідчить про недооцінювання роботодавцями ролі професійної адаптації молодих фахівців, а в окремих випадках - і небажання приділяти достатню увагу організації цього процесу. Тому більшість респондентів висловила думку про важливість професійної адаптації як одного з елементів про-

Таблиця 1

Типові труднощі професійної адаптації молодих фахівців економічного профілю на ринку праці Полтавської області і фактори, що їх визначають

Типові труднощі	Фактори, що визначають групи труднощів	Відсоток респондентів із загальної кількості опитаних	Причини, що визначають труднощі	Відсоток респондентів із загальної кількості опитаних
1. Професійна підготовка працівників, виділили 80,6% респондентів	Відсутність практичних навичок роботи	35,6%	Недостатня спеціальна підготовка за професією під час професійного навчання	67,8%
	Відсутність професійного досвіду	18,9%	Відсутність достатньої допомоги з боку керівництва і досвідчених працівників у набутті спеціальних практичних знань, умінь і навичок	5,9%
			Відсутність достатнього життєвого досвіду	4,3%
2. Матеріально-економічні умови (виділили 63,2% респондентів)	Недостатнє фінансове і матеріально-технічне забезпечення професійної діяльності (відсутність коштів на професійні потреби, відсутність оргтехніки та ін.)	25,8%	Незадовільне фінансування підприємств, пов'язане з економічною ситуацією в країні	36,4%
	Замала зарплата, скрутне матеріальне становище	28,3 %		
	Несвоєчасна виплата зарплати	10,1%		
	Відсутність житла	5,3%		
3. Встановлення взаємин у колективі (виділили 24,6% респондентів)	Новий, незнайомий колектив	15,5%	Погана здатність встановлювати контакти із незнайомими людьми	17,5%
	Стосунки із керівництвом	9,3%	Особиста некомп'юнікбельність	23,0%
4. Моральні настанови фахівців (виділили 10,7% респондентів)	Розчарування у значущості професії	2,3%	Внутрішні мотиваційні конфлікти молодого фахівця і низький рівень його соціальної зрілості	3,1%
5. Особливості професійної мотивації (виділили 3,4% респондентів)	Робота не за бажаною спеціальністю	3,3%		

форієнтаційної роботи і доцільність належної її організації.

На нашу думку, рівень професійної адаптованості молодого фахівця на підприємстві має оцінюватись як за об'єктивними, так і суб'єктивними показниками. Так, до об'єктивних показників нами віднесені характеристики продуктивності праці, рівня кваліфікації, дотримання дисципліни, норм і цінностей колективу, статусу особистості в даному колективі; а до суб'єктивних - задоволеність працею, відчуття професійного зростання і перспектив, усвідомлення соціальної значимості своєї праці, легкість у спілкуванні тощо.

Таким чином, можна дійти висновку, що проблеми на ринку праці Полтавщини певною мірою пов'язані з недосконалістю процесу професійної адаптації молодих фахівців з вищою економічною освітою, наслідком чого є зменшення їхньої зайнятості і підвищення рівня безробіття. Існування даної проблеми потребує пошуку способів її розв'язання. Вважаємо, що вирішенню означеного складного

питання слугуватиме низка заходів, запропонованих далі:

- ◆ активізація профорієнтаційної роботи серед школярів, а саме, проведення професійної діагностики; це дасть можливість ще на ранньому етапі виявити у молодій людини схильність до здобуття економічних спеціальностей;
- ◆ розробка відповідного методичного забезпечення з проведення професійної діагностики і підготовка висококваліфікованих кадрів, які її здійснюватимуть;
- ◆ набуття практичних навичок зі спеціальності під час навчання (навчальні і виробничі практики, робота на умовах вторинної зайнятості за майбутньою спеціальністю тощо);
- ◆ організація проходження виробничих практик безпосередньо на робочих місцях з подальшим працевлаштуванням;
- ◆ тісна співпраця вищих навчальних закладів і роботодавців щодо професійного самовизначення молодих фахівців;
- ◆ надання гарантованого першого робочого місця випускникам ви-

щих навчальних закладів (забезпечити державний розподіл молодих фахівців незалежно від того, в якому навчальному закладі навчався випускник - державному чи приватному);

- ◆ створення з боку роботодавців сприятливих умов молодим фахівцям при їх працевлаштуванні шляхом розробки і реалізації програми професійної адаптації молодих фахівців.

Отже, у результаті проведеного дослідження встановлено, що недооцінювання на сучасному етапі ролі професійної адаптації при входженні молодих фахівців до трудової діяльності, їх професійного становлення призводить до зниження ефективності використання інтелектуального потенціалу у більшості регіонів України, що і потребує негайного вирішення.

Висновки.

Проведене нами дослідження проблем професійної адаптації молодих фахівців економічного напрямку підготовки на ринку праці Пол-

Таблиця 2

Умови та фактори успішної професійної адаптації молодих фахівців економічного профілю на ринку праці Полтавської області

Умови	Фактори	Відсоток респондентів із загальної кількості опитаних
1. Підтримка професійної адаптації молодого фахівця за місцем роботи, професійна підготовленість та умови діяльності	допомога, розуміння і підтримка молодого фахівця колективом	76,8%
	допомога і підтримка з боку керівництва	46,3%
	наявність практичних знань, умінь і навичок	46,3%
	наявність досвідченого наставника	25,9%
	помірне навантаження в роботі в період адаптації, поступове зростання навантаження, постановка керівниками конкретних цілей і завдань молодим фахівцям	21,3%
2. Професійна мотивація молодих фахівців	наявність бажання працювати, наполегливість у роботі	14,3%
	адекватна професійна мотивація; реальні уявлення про майбутню роботу	13,3%
3. Матеріально-економічні умови	належне матеріальне забезпечення	25,8%
	наявність житла	5,3%
4. Психологічні особливості молодого фахівця	розвинені комунікативні якості	16,3%
	наявність життєвого досвіду й авторитету серед колег	7,6%
	психологічна підготовленість молодих фахівців	3,8%
	розвинені моральні якості	4,7%

тавської області та у ряді регіонів України дало змогу скласти таку остаточну думку.

1. До цього часу на ринку праці фахівців у більшості регіонів України зберігається значний рівень напруженості, свідченням чого є перевищення пропозиції висококваліфікованої праці над попитом на неї.
2. Насичення ринку праці фахівцями з вищою економічною освітою у більшості регіонів України відбулося внаслідок незбалансованості ринку освітніх послуг і ринку праці, низької якості профорієнтаційної роботи серед молоді, зниження якості підготовки фахівців.
3. Недоліки в організації профорієнтаційної роботи разом зі зниженням якості підготовки фахівців і відсутність у молодих спеціалістів практичних навичок і досвіду роботи за здобутою спеціальністю стали основною перешкодою в їх працевлаштуванні на ринку праці Полтавщини.
4. Низька якість профорієнтаційної роботи призвела до неусвідомле-

ного професійного вибору молоді, що стало причиною їх незабезпеченості на ринку праці й зумовило зростання безробіття серед випускників вищих навчальних закладів регіону, що, в свою чергу, знижує ефективність трудового потенціалу, спричинює низьку продуктивність праці на робочих місцях.

5. Труднощі, що виникли у процесі професійної адаптації молодих фахівців економічного спрямування на ринку праці Полтавщини, певною мірою пов'язані з відсутністю програм професійної адаптації молодих спеціалістів. Розробка і реалізація роботодавцями програми професійної адаптації молодого фахівця значно поліпшить входження фахівців економічного профілю до трудової діяльності та їх професійне становлення.

Загострення проблем зайнятості населення у більшості регіонів України дає підстави говорити про актуальність питання професійної адаптації фахівців з вищою економічною освітою на ринку праці і в

перспективі. Надалі дієвість заходів з професійної адаптації молодих фахівців залежатиме від активізації діяльності суб'єктів профорієнтації та роботодавців, що потребуватиме подальших досліджень у цьому напрямі і забезпечить підвищення використання фахівців з вищою економічною освітою.

Джерела

1. Дробиш Л.В. Формування та регулювання попиту й пропозиції праці в регіоні (на прикладі фахівців торговельно-економічного спрямування) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.07 "Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика" / Л. В. Дробиш. - Полтава, 2009. - 20 с.

2. Праця України 2009 : стат. зб. - К. : Держкомстат України, 2010. - С. 60 с.

4. Сайт Головного управління статистики у Полтавській області [Електронний ресурс]. - Режим доступу : www.poltavastat.gov.ua. - Заголовок з екрану

Бібліотека маркетингу Української Асоціації Маркетингу

Виходить у світ переклад книги Ф. Котлера та Карен А Фокс
"Стратегічний маркетинг для навчальних закладів".

Видавець Українська Асоціація Маркетингу.
Видання здійснене за підтримки Відділу преси, освіти та культури
Посольства США в Україні
Окрема подяка за підтримку дослідницьким компаніям
InMind, Ipsos Ukraine та Агентству Індустріального Маркетингу,
ТОВ "Паритет Партнерс", компанії Brand.Up

Вартість одного примірника 100 грн.
Замовлення приймаються електронною поштою lsvuma2000@gmail.com ,
umaukr@mail.ru або за телефонами (063) 953 57 34, (067) 775 85 61